

Op zoek naar een kleinere c van A cW

Marc Maes

Een tiental jaren geleden schreef ik in dit - desondanks kwalitatieve - tijdschrift een artikel 'Op zoek naar de C van ACW'. Een poosje terug vroeg men mij of ik het niet wou actualiseren. Onderliggende boodschap was dat het dichter bij de tijd diende gebracht.

Ik aarzelde, om meerdere redenen. Wie ben ik dat ik met voldoende deskundigheid en geloofwaardigheid hierover (nog) zou schrijven? Bovendien sta ik nog grotendeels achter de toen verwoorde hoofdideeën. Zelf ben ik niet zo postmodern dat mijn overtuigingen ten hoogste een decennium kunnen meegaan. Maar, toegegeven, er zijn enerzijds onderdelen die wat gedateerd zijn en anderzijds nieuwe of versnelde ontwikkelingen die een *updating* kunnen rechtvaardigen.

Even illustreren. Aan gelijkenis en verschil tussen christendom en echt humanisme zouden we vandaag minder woorden verspillen. Wie ligt nog wakker van die merkwaardige aspectiviteit van christelijke ethiek? Nu de kerk maatschappelijk in een hoekje zit en slachtofferethiek ín is, hoef je ook niet langer na te trappen naar de structuren.

Ondertussen zet de feitelijke secularisering zich verder, nemen de individualisering, de mobiliteit en de globalisering toe en houdt de beeldcultuur ons in de ban. De mentale en politieke ontzuilingsrage is ondertussen grotendeels overgewaaid. Het gepreek van wel-er over een pluralistische samenleving wordt door de evolutie in de richting van wilde verscheidenheid feitelijk achterhaald. Het projectmatig denken over 'samen toekomst maken' is vandaag nog minder vanzelfsprekend dan tien jaar geleden...

Ik besloot op het verzoek in te gaan. De zorg om de bezieling, de *spirit* van de beweging, dwingt me deze uitdaging op te nemen. En daar heeft de c toch mee te maken, niet? Toch dienen we klassieke klippen te vermijden: preken voor gelovigen, de ogen sluiten voor het actuele scepticisme, moraliseren of (onbedoeld) een vlucht naar boven of naar binnen organiseren. We twijfelen er zelf aan of het ons lukt.

C IN DE NAAM? GEEF ER BETEKENIS AAN!

In een vorig nummer van dit tijdschrift vertrok Leo De Cruyenaere van de verschillende denkbare theoretische modellen.⁽¹⁾ Een andere mogelijkheid bestaat erin uit te gaan van de al bestaande bewegingsstandpunten. Ik

Mar/c (of Mar/k) Maes worstelt nog altijd met die /c/ of /k/. Werkte destijds op de studiedienst van A/c/W, is inmiddels do/c/ent in de Sociale School Heverlee - /K/HLeuven. "Ook al is niet alles 100% /k/atholiek, dan nog mag die /c/ een wezenlijk deel blijven van die /c/ollectieve identiteit", dixit Mar/c/k/.

verkiest deze laatste weg, in het besef dat het niet eenvoudig is te spreken voor en namens het geheel van de beweging. Een ACW-verbondsbestuur is geen CM-Ziekenzorgkern, is geen KWB-KAV-'wijkmeesters- of kernledenvergadering', is geen plaatselijke interprofessionele afdeling van het ACV of een kaderbijeenkomst van beroepskrachten. Toch blijkt uit de recente herbronningsoefeningen⁽²⁾ dat, ondanks interne verscheidenheid, er ondubbelzinnig voor gekozen wordt de c te behouden als een stuk van de eigen collectieve identiteit. Niet onverstandig, lijkt me. Vele, weliswaar oudere, militanten en vrijgestelden blijven het vuur voor hun engagement putten uit een diepe religieuze bewogenheid. Voor hen zou het schrappen van de c méér betekenen dan het verfraaien van het uithangbord. Er zijn geen redenen om deze ouderen, die nodig blijven, zó op hun ziel te trappen. Denk hen weg en probeer je voor te stellen wat van het bewegingswerk (maar) overblijft. De 'nieuwe vrijwilliger' staat niet massaal te dringen om het roer over te nemen. Bovendien kunnen organisaties of instellingen met een religieus klinkende naam best succesvol zijn. Een gesecculariseerde samenleving heeft geen probleem om degelijke organisaties en instellingen haar vertrouwen te geven, hoe men zichzelf ook noemt. De perceptie van kwaliteit en *service* geeft de doorslag. Omgekeerd, als men de naam moet wijzigen omwille van dalend succes of tanende aantrekkingskracht, is er fundamenteel iets anders aan de hand. Een andere naam zal er ten gronde niet veel aan wijzigen. Ook hoeft men niet langer te vrezen dat de nieuwe gesecculariseerde generaties, die pluralisme vanzelfsprekend vinden, nog op de c reageren zoals een stier op een rode lap.

Marc Maes

De c heeft iets van een stoorzender: tegenover een cultuur van vrijblijvendheid is er een van engagement en opvoeding die dient gepromoot.

”

Deze beschouwingen mogen echter niet van aard zijn om de c dan maar stilletjes te laten staan om slapende honden niet wakker te maken of om historische gevoeligheden te ontzien. Als men bij een collectieve herbronning samen kiest voor het behoud van de c, moet men er ook samen zin, betekenis, inhoud en vorm aan geven. Dat zijn de organisaties aan zichzelf verplicht. Maar, zelfs als men kiest voor respect voor tradities, dan nog moet men ze vanuit het heden motiveren met het oog op de toekomst. Het behoud van de c hoeft daarom nog niet behoudend te zijn.

GROTE C WORDT KLEINE C

Tegelijk beseft men in christelijk-sociale organisaties dat de vanzelfsprekendheid van wel eer verdwijnt, dat de aanspreekbaarheid op de religieuze dimensie vermindert en dat de gelovige communicatiebereidheid én -vaardigheid stiekem wegwijnen. Met enige vertraging zien we de periode-invloeden, eigen aan de tijdgeest, ook de beweging binnendringen. Ook de moeizame of aarzelende geloofsocialisatie in onderwijs en thuismilieu laat weinig verankerde echo-effecten vaststellen bij de aankomende generatie volwassenen. Dit heeft ook zijn gevolgen voor het organisatieleven. Een zakelijke en doelrationele ingesteldheid verdringt sluipend een ideologische inkleuring. Vanuit een geloof, voor het leven werken aan de samenleving is voor vele nieuwkomers hetzelfde als niet met beide voeten op de grond staan of een zicht op een open toekomst afsluiten. Sociale opvoeding, als religieuze plicht van naastenliefde, moet stilaan wijken voor sociale gevoeligheden die niet noodzakelijk een omvattend engagement afdwingen. Men

moet blijkbaar ook kunnen kiezen in dosering van engagement en inrichting van de eigen tijd. Vereenzelviging met kerk en leer is er steeds minder bij. Ook de parochie, traditionele uitvalsbasis van het lokale bewegingswerk, erodeert als ankerplaats van wij-gevoelens. *Idem dito* wat betreft het professionele statuut. In een context van (a)sociale differentiatie en individualisering lijkt een appél op verbondenheid gaandeweg meer en meer op gemoraliseer. Wolligheid uit vervlogen tijden. En ook vanuit bestuursoptiek is de christelijke dimensie niet de eerste zorg.

Als het bewegingswerk van langzaam meer problematisch wordt, lijkt het dringendste het noodzakelijke steeds meer te verdringen.⁽³⁾ Binnen de verenigingspraktijk is de spirituele dimensie ook steeds moeilijker aan te kaarten. Bidden werd bezinnen, bezinnen werd verdiepen, verdiepen werd finaal vervangen door occasionele 'doordenkertjes'. De aanloop die dient genomen vanuit het leven van vandaag om uiteindelijk ook het religieuze of het spirituele ter sprake te brengen, wordt - willensnillens - altijd maar langer. Bij 'samen vieren' kunnen steeds minder bewegingsleden zich iets voorstellen dat buiten de feestcultuur valt. Een vaag aan- of voorvoelen van een hogere dimensie krijgt zelden de invulling van een God die met de mensen een verbond

sluit, zich mee op weg begeeft en ons een blijde boodschap voorhoudt. Een voorzichtig *iets-isme* illustreert het postmoderne voorbehoud. De pastor is niet langer overal aanwezig en er is nauwelijks een erkende rolvervanger. Zijn of haar plaats en taak zijn ook waziger geworden.

De c kan dus geproblematiseerd worden. Maar volgens een geveugeld aforisme zijn

problemen kansen in werkkledij. Bovendien biedt de actuele tijdgeest ook vele aanknopingspunten voor een spiritueel verhaal bij en in een sociaal verhaal.

OUDE WIJN IN NIEUWE ZAKKEN?

Omdat we van flexibiliteit en opportuniteit niet een postmodern geloof willen maken, zijn er opinies uit ons vorig geschied die we doelbewust blijven herhalen. Zo zien we geloof als radicaal humanisme, als werken aan een rechtvaardige samenleving, als aanklacht, oproep en belofte (Van Bladel), als zuurdesem veeleer dan als bakvorm, als voorkeuroptie voor de zwaksten en meest kwetsbaren, als basiskleur voor een gekleurde pluralistische samenleving. Geloof maakt kwetsbaar, maar geeft er ook zin aan. Het be vraagt alle macht vanuit de kracht van het weerloze. Het is een luis in de pels van individu en samenleving. De verticale en horizontale dimensie mogen niet van elkaar vervreemden. Het spirituele mag niet los komen te staan van het dagelijkse leven en van de gewone mensen. Zijn er trouwens andere?

Marc Maes

Wie eenduidig cultuurpessimist is, is fundamentalist in wording.

”

Akkoord, echt nieuw klinkt dit niet. We herhalen slechts onze inspiratoren. Maar we houden doelbewust een pleidooi om overtuigingen te redden, hoezeer ze ook in een tijdgeest

moeten ingebed worden. Vanuit de tijd kritisch zijn tegenover die tijd lijkt me wezenlijk. Bij het actualiseren van een visie dient men er zich voor te hoeden drie doodlopende straatjes in te slaan: fundamentalisme, opportunisme en instrumentalisering van overtuigingen. Een boom overleeft slechts als hij voeding vindt bij en voeling houdt met zijn wortels. Maar evenzeer past hij zich dynamisch aan de biotoop waarin hij (op)groeit aan. Ook moet

hij een stam hebben die windstoten weerstaat en overeind blijft als de wind keert. Weerbarstigheid en rijzig overeind blijven, doen er ons trouwens naar opkijken.

PARADOXALE EN AMBIVALENTE TIJDEN BIEDEN NIEUWE KANSEN

Inspiratie kan niet geïsoleerd worden van een analyse van de situatie. Alleen is de actuele situatie verwarrend en zijn de trends ambivalent en paradoxaal. Niet zelden gaat het om snelle, gelaagde en ongelijktijdige ontwikkelingen binnen een historische context van inertie. Vaak zien we een dialectische dynamiek. Enkele voorbeelden van merkwaardige ongerijmdheden.

Secularisering mag zich hier dan al geruisloos verder zetten, wereldwijd neemt het aantal gelovigen toe en groeit de opvatting dat religie de taaie kern is van (botsende) beschavingen (Huntington). Nieuwe migraties en globalisering doen ons sterker nadenken over een 'wereld van religies'. Ontkerkelijking kan merkwaardig genoeg ruimte bieden voor wilde religiositeit en esoterische spiritualiteit. Rationalisme en positivisme vieren hoogtij, maar tegelijk zien we de ruimte die geboden wordt voor emotie, waan van de perceptie, complottheorieën en paranormale verschijnselen. Terwijl velen geruisloos ongelovig en onverschillig worden, hoor je vrijzinnigen beweren dat ze zichzelf liefst als 'religieuze agnostici' zouden bestempelen. Kruipen vele gelovigen in hun schelp, dan zeggen uitgerekend ongelovigen dat geloof (sovertuigingen) moeten gered worden. Immers, de maatschappelijke verschillen situeren zich niet (meer) zozeer tussen gelovigen en vrijzinnigen, maar tussen

overtuigden en onverschilligen. We worden inderdaad meer 'illusieloze toeschouwers' (Torfs), maar beseffen tegelijk dat ook dit niet dé levenstevredenheid waarborgt en dé zin van het leven onthult. De privatisering van het geloof en het religieuze stamelen en stotteren verhinderen niet dat een religieuze *outing*cultuur in opmars is. In één adem kan zowel "foei verzuiling" als "leve het (geïnspireerde) middenveld" gezegd worden. Individualisering verhindert niet dat solidariteit belangrijk wordt geacht en in het sociale systeem haar vertaling mag krijgen. Individualisering doet ons tegelijkertijd hunkeren naar een wereldoverspannende verbondenheid (religie), een holistisch perspectief en een duurzaam globalisme. We zeggen wel dat

Marc Maes

Een christen zou een brugfiguur kunnen zijn tussen een overlevingscultuur en een cultuur van/voor het goede leven. ”

sociale zekerheid ons meer mag kosten als daarmee de sociale bescherming toeneemt, maar zijn toch vooral voor lastenverlaging. Bovendien laat diegene die het meest van uitkeringen afhankelijk is, zich er ook het meest kritisch over uit. Medelijden is ouderwets, maar evenzeer is slachtofferethiek in. We flirten met cultuurrelativisme, maar voorvoelen dat niet alles relatief kan zijn. We verlaten de grote projecten en verhalen, maar betrappen er ons bijna op dat we onze gemeenschappelijke verscheidenheid (*our common diversity*) tot een nieuw groot verhaal verheffen. Open pluralisme houdt tegelijk de kiem in van de eigen tegenspraak: een ééndimensioneel denken waar markt, instrumentele rationaliteit en fletse neutraliteit de dienst uitmaken. Op een ode aan het verschil volgt stevast een pleidooi voor 'verschilligheid' (Van Steenwegen). We kunnen (gelukkig) kiezen en vrezen (helaas) te moeten kiezen. Maar als we konden kiezen, zouden we kiezen om niet te hoeven kiezen. We kiezen steeds meer onze

relaties en desondanks zijn die kwetsbaarder dan ooit. Het wantrouwen tegenover de instellingen is uitzonderlijk groot en toch doen we er meer beroep op. We wijzen traditioneel denken af, maar omdat modern traditioneel wordt, kan conservatisme opnieuw furore maken als 'niet correct denken'. De geschoolde middenklasse neemt toe en tegelijk ook het populisme. En ga zo maar verder en ga zo maar door.

Juist die paradoxale, twee- en halfslachtige ontwikkelingen kunnen stof bieden tot ethisch en religieus nadenken. Paradoxen prikkelen de nieuwsgierigheid en verhinderen veralgemenende waarheidspretenties. Ze geven aanleiding tot fascinatie zowel als tot rationeel onderzoek. Modern geloven kan eindelijk een wezenlijk democratische kracht worden: samen zoeken. Ambivalente evoluties geven ook de gelegenheid het kansrijke én het bedreigende te benoemen en te verhelderen in een publiek debat. Daarbij hoeft je geen cultuurpessimist of kniesoor te worden. Immers, wie eenduidig cultuurpessimist is, is fundamentalist in wording. Het dubbelzinnige in het contrast tussen schijn en werkelijkheid, tussen houdingen en gedragingen, kan de actuele hunker naar echtheid of authenticiteit verhelderen. En daar heeft de c in wezen toch ook mee te maken, niet? De tegenstrijdige trends en turbulenties kunnen ons ervan weerhouden eenzijdig de zeilen naar de wind te zetten. Het kompas kan dan opnieuw belangrijker worden dan de windhaan (al of niet op de kerktoren).

Bij sommige ontwikkelingen kan complexloos aangehaakt worden. Bij andere kunnen we

Marc Maes

Voorkomen moet worden dat het moeilijke verhaal van strijd tegen armoede en uitsluiting vervangen wordt door een breder en algemener verhaal van kwetsbaarheid.

”

aanhaken, maar dient tegendraads doorgedaan. Bij nog een aantal andere zal men resoluut moeten kiezen om tegen de stroom op te roeien.

VIER RICHTVRAGEN

Volgende richtvragen dienen zich aan. (1) Wat is voor de beweging de zin, de betekenis en de meerwaarde van de c? (2) Wat dient binnen dat kader inhoudelijk en functioneel opgepakt? (3) Hoe doe je dat dan best? (4) Een laatste vraag (die we hier niet behandelen) kan zijn: met wie doe je dat? De sceptici en realisten zullen willen beginnen met de laatste twee. Immers, hoe je het nu nog kunt aanpakken en wie nog de (uit)dragende kern kan vormen, is zo mogelijk nog moeilijker te beantwoorden dan de eerste, principiële vragen. We er zo over denkt, moeten we grotendeels op zijn honger laten omdat we het - toegegeven - zelf ook niet goed weten. We durven echter verhoppen dat zelfs een schuchter project mee kan bijdragen tot een draagvlak.

Zin, betekenis, meerwaarde: spirit levendig houden

Het is moeilijk om het in één (werk)woord te vatten. We zouden zeggen: bezielen, inspireren, bemoedigen, bevragen, aanklagen, perspectief scheppen, visioen levendig houden, ethiek verdiepen, sociale verbondenheid verduurzamen, solidariseren rond kwetsbaarheid en insluiting, het weerloze stem geven, zelfgenoegzaamheid en schijn doorprikken, het goede zichtbaar maken, de herkansing voorbereiden, (marginale) sociale effectiviteit aanwijzen, het betere verbeelden, een lange adem kweken...

Waarmee dan vooral bezig zijn?

We zien volgende algemene 'domeinen' of werkvelden: (1) investeren in sociale solidariteit en *dito* verbondenheid, (2) het waarde-debat voeden en verdiepen, (3) een houdingscultuur promoten, (4) moderne mythen doorprikken, (5) spirituele verdiepingsmogelijkheden aanreiken.

Investeren in sociale solidariteit en verbondenheid

Voor de beweging klinkt dit als het intrappen van een open deur. Toch willen we de opdracht verduidelijken in functie van enkele actuele uitdagingen.

Tegengas dient gegeven ten overstaan van een ontwikkeling die eenzijdig het geloof als een esoterische zoektocht naar binnen beschouwt. Ook (post)modern geloven is werken aan een betere wereld, is dienst aan de wereld. Het is met de anders-globalisten belijden dat een andere wereld mogelijk is en dat die er niet vanzelf komt. Het is niet omdat de maakbaarheidsgedachte uit de mode is dat de bewerkingsidee dient opgezegd. Het is, met andere woorden, sociale gevoeligheden en sociaal verbalisme draag- en daadkracht geven. In die zin heeft de c iets van een stoorzender: tegenover een cultuur van vrijblijvendheid is er een te promoten cultuur van engagement en opvoeding. Dat men er nu meer voor kan kiezen, maakt ze waardevoller. Er dient mee gebouwd aan een evenwichtig verknopen van de diverse solidariteitsvormen (micro, meso, macro, binnen en buiten de groep, lokaal, nationaal, internationaal, inter- en intragenerationeel...). Er is geen enkele reden om interpersoonlijke (*caritas*) en structurele solidariteit tegenover elkaar uit te spe-

len of de ene boven de andere te plaatsen. Ze vullen elkaar aan. Daarom is ook voorbehoud aan te tekenen ten aanzien van diegenen die hun ode aan het vrije sociale initiatief in één vloeiend gebaar koppelen aan een meer liberaal marktdenken. Wie onverkort kiest voor meer structurele solidariteit (ondermeer rechtstreekse of onrechtstreekse overheidszorg) moet aangemoedigd worden het verhaal helemaal te vertellen: jawel, collectieve lastenverhoging. Het gezond verstand zegt ons dat elke daadwerkelijke solidariteit kost. Het lijkt wel of zelfbeschikking over de eigen tijd verheven wordt tot een nieuw, overtrokken credo. Laten we de klaagmuur ontlopen die individualisering als egocentrisme tegenover een vergane solidariteit plaatst. Dit duale simplisme dient overstegen. Maar evenmin moeten we de illusie koesteren dat een en ander per definitie naadloos verenigbaar is. Een verstandige aanpak moet helpen voorkomen dat een rivaliserende positioneringsstrijd van kwetsbare groepen een collectieve positieverbetering ondergraaft. Gevoelens van relatieve verdringing bij aangrenzende sporten op de maatschappelijke ladder werken verzuring en extreem-rechts in de hand. Die strijd kan maar succesvol zijn bij daadwerkelijk beleefde gevoelens van gelijkwaardigheid, los van middenklasse-gepreek. Wie uit de kennissamenleving dreigt te vallen of er minderwaardigheidsgevoelens aan overhoudt, moet kunnen rekenen op ondersteuning.

De beweging blijft al bij al een niet onbelangrijke dam tegen vergaande sociale segregatie die enkel het principe 'soort zoekt soort' zou huldigen. Vanuit macroperspectief mag het maatschappelijke taboe op herverdeling niet ontzien worden. Markt en armoedebestrijding zijn niet de grote alternatieven voor wat we niet graag meer horen. Het ACV was

hier moedig met zijn congres over inkomensverdeling. Het niet meer zo populaire rechtvaardigheidsdebat moet minstens op gelijke voet staan met het diversiteitsdebat. Hervreiding zowel van middelen als van macht is een oud bewegingsverhaal waaraan de c enkel nog het 'gezag en kracht van onmacht' toevoegt. Dat macht en beïnvloeding niet meer zo duidelijk te lokaliseren zijn, doet niets af van de opdracht. Tegendraads dient voorkomen dat het moeilijke verhaal van strijd tegen armoede en uitsluiting vervangen wordt door een breder en algemener verhaal van kwetsbaarheid. Het tweede gaat over iets anders dan het eerste. Een specifiek armoedebestrijdingsbeleid mag niet doodgeknepen worden onder het motto dat het toch maar om doodknuffelen ging. Sociale pilootprojecten moeten geactiveerd worden en dienen méér te zijn dan schoonheidsvlekken. Duurzaam ondernemen en *dito* consumeren moeten ondersteuning krijgen, althans als ze kunnen uitgroeien tot ontkiemend zaad voor structurele verandering.

Werken aan sociale verbondenheid is zo gekend en wezenlijk dat er nauwelijks dient over uitgeweid. We moeten vaststellen dat de uitdaging er alleen maar groter op wordt. Met heel de beweging zijn we dan ook mee pleitbezorger voor het sociale middenveld, bron van sociaal kapitaal. Vooral de wetenschappelijke bevinding dat een vanuit overtuigingen gevoed middenveld het meest sociaal effectief is, zal gekleurde sociale bewegingen niet ontgaan. De vereenzaming en verdunning van de netwerken die men in het buitenland ziet (*cf.* alarmerende publicaties in Nederland en Frankrijk) doet zich, weliswaar uitgevlakt, ook

bij ons voor. We hoeven niet nostalgisch weg te dromen in een geïdealiseerd verleden. Marc Hooghe en anderen zeggen, met onderzoek in de hand, dat het bij ons nog niet zo dramatisch gesteld is. Maar er wordt in één adem aan toegevoegd dat euforie totaal misplaatst is. De jeugd- en ontspanningsbewegingen doen het nog relatief goed. Minder goed nieuws is dat relaties lijken te eroderen tot connecties, dat de groep alleenstaanden (die zich bepaald niet tot de *swingende singles* rekenen) aanzwelt, dat voorlopige en herziene relaties zelden de levenstevredenheid ten goede komen en dat depressies en zelfdodigen vaak met sociaal isolement te maken hebben. Het imperialisme van een stedelijke cultuur koloniseert steeds meer de landelijke gebieden. Dat een *solidaire* samenleving een *solitaire* wordt, is overroepen, maar het lijkt ons niet verkeerd het als een knipperlicht te zien. De 'therapiecultuur' lijkt voor vertwijfeling een weinig overtuigend alternatief te bieden. Mensen nabij zijn en het geknakte riet stutten, is voor de christen oeroud, maar nog steeds niet versleten.

Waardedebat voeden

Marc Maes

Waarover je niet kunt spreken, moet je voorzichtig stamelen.

”

Over waarden (s)preken, dreigt vlug uit te monden in ouderwets moralisme. Om dat stigmatiserende risico te voorkomen, is het goed de actuele 'waardeveralgemening' van haar vrijblijvende voetstuk te halen. Waarden

komen aldus niet los te staan van normen, structuren, verantwoordelijkheden en levensstijlen (zie ook verder). Anders riskeert niet enkel de geloofwaardigheid zoek te geraken, maar dreigt ook een cultuur van cynisme en wantrouwen zich aldus maatschappelijk te verankeren. Omgekeerd, door normen ook

aan waarden te verbinden, voorkomen we een eenzijdig discours over normhandhaving dat finaal slechts tot een *flinks* en repressief verhaal herleid wordt. Het cultuurrelativisme heeft ook het houvast doen wegebben inzake wat goed, beter en best is. We weten enkel nog wat niet kan en wat op het ethische minimum lijkt. Met de beroering rond de zaak-Dutroux voelden we dat onwillekeurig aan: kinderen verkrachten en daar (mogelijk) ook nog een commercieel netwerk rond opzetten, is onder de grens. De duivel en het kwaad moeten zich dáár ergens ophouden. Tegelijk weten we nauwelijks nog wat het ethische optimum is. Dát debat voeden, zou (ondermeer) een c-roeping kunnen zijn. Valt het u ook op dat centrale waarden zoals respect, verdraagzaamheid, authenticiteit steeds meer inhoudsloos ogen? Wat valt waarom te respecteren en te gedogen? Wat is echtheid die terecht respect afdwingt? Niet zelden blijven we een inhoudelijk antwoord schuldig. Samen naar antwoorden zoeken, lijkt ons de uitdaging. Het gaat dan om méér dan het samentellen van subjectieve beoordelingen. Toegegeven, in een context van pluralisme is dit een open vraag. Maar moet ook cultuurrelativisme niet op zijn beurt gerelativeerd worden en betrokken op de vraag: wat is waarom waardevol en belangrijk? Immers, niet alles is relatief, voorwaardelijk of inwisselbaar.

In die zin moeten ook andere culturen uitgedaagd worden te verwoorden wat waarom voor hen belangrijk en wezenlijk is. Zo ook moeten we voorkomen dat bij gebrek aan inhoudelijke standaarden democratie herleid wordt tot een lege doos spelregels. Ze is méér dan een rekenkundig proces dat correct en niet correct denken proportionaliseert. *Idem* voor het actuele fetisjisme van kwaliteitszorg.

Die wordt, paradoxaal genoeg, belangrijker naarmate we minder kunnen zeggen wat iets verheft tot kwalitatief hoogstandje. Vandaar dat men het heil dan maar lijkt te (moeten) zoeken in professionalisering, formalisering, procedures en procesbewaking. Er kan geen probleem zijn om aan te knopen bij een slachtofferethiek, tenminste als men er niet vies van is die te verbinden met een sociaal-politieke analyse. En jawel, dat is niet meer zo gemakkelijk en ver van eenduidig.

Houdingscultuur promoten

Vroeger zou men gesproken hebben van een deugdcultuur. Maar omdat die vereenzelvigd werd met een disciplinerende micro-ethiek van de kerk die de gelovigen braaf wou houden, werd dit begrip maatschappelijk gestigmatiseerd. In de vorm van een houdingscultuur zou een oud verhaal in een nieuw kleedje terug kunnen opduiken. Een stroom van publicaties laat een reveil vermoeden. Van waar die (her)opflakkerende aandacht? Naar mijn mening gaat het om een samenloop van verschillende ontwikkelingen die uiteindelijk in dezelfde stroom uitmonden. Ze doen om een of andere reden een beroep op inzet, verantwoordelijkheidszin, volharding, deontologische fijngevoeligheid, voorbeeldgedrag...Even toelichten.

Vooreerst is met de stille vervanging van de generaties het oude stigma van kerkelijke betutteling weggeëbd. Verder zorgt het (post)moderne ongeloof in de ontwerp- en maakbaarheid van de wereld dat het dagelijkse sleutelen aan de wereld als boodschap op zich al groot genoeg is. Het synoptische (sociaal-politieke architectuur) wordt vervangen door het incrementele beleidsdenken. Een houding van 'taai voortploeteren' komt zo

meer op het voorplan. Het structurele maakt trouwens ook steeds meer plaats voor het culturele denken. De risicosamenleving (Beck) brengt mee dat steeds minder een centrale politieke sturing en verdeling van de *goods and the bads* mogelijk is. Er ontstaan vele haarden van 'subpolitiek' (wetenschap, media...) waar enkel ingebouwde verantwoordelijkheden risico-afwenteling en externalisering van (neven)effecten kunnen verhinderen. Aldus worden de verantwoordelijkheden naar alle actoren gedecentraliseerd: producenten, consumenten, wetenschappers, boodschappers, planners, uitvoerders... *Good practices* moeten ons dan weer overtuigen dat er toch wel wat te doen valt als grote blauwdrukken op ongeloof worden onthaald. Een deugdencultuur kan verder de al te grote kloof tussen ideaal en werkelijkheid, bron van het verguisde cynisme, *counteren*. Ook komen we er stilaan achter dat de moderne gevoeligheid voor authenticiteit nauw verbonden is met enige geloofwaardigheid en standvastigheid in levenshouding. Of bekijk het planetair: duurzame ontwikkeling is pas mogelijk als alle niveaus en alle actoren blijken geven van verantwoordelijkheidszin: verbruikers, lokale overheden, beleggers, reizigers... Ook de politiek wordt geconfronteerd met de uitdaging van een nieuwe politieke cultuur (NPC). De politiek kan slechts opnieuw vertrouwen winnen als schone schijn, overloperij, opportunisme, zelfbediening en postjesbeheer aan banden worden gelegd. Sinds de NPC ten grave werd gedragen, beseffen we dat het veeleer te maken heeft met aangehouden practicum dan met codes en regels. Of focussen we op het kansenbeleid: emancipatie en (re)integratie van kansengroepen kunnen slechts slagen

Marc Maes

'Zin krijgen in zingeving' lijkt ons een actuele uitdaging.

”

als rolmodellen en geloofwaardige referentiefiguren een spoor uitzetten. In de justitiële sfeer stellen we vast dat meer heil te verwachten valt van een beleid gericht op herstel, bemiddeling en onderlinge verzoening. Zowel in de strijd tegen recidivisme als in die tegen overvraging van het gerecht kan zo'n aanpak functioneel zijn. Wil men geen uitzichtloze politiestaat, kan enkel een houdingscultuur voor de onontbeerlijke normhandhaving zorgen.

Al deze ontwikkelingen doen een beroep op verantwoordelijkheid, correcte levensstijl, persoonlijke normvastheid, inspirerend gedrag, volgehouden inspanningen... die de daad bij het woord voegen. Dat doet (pas) deugd. Ook Elchardus en Smits komen in hun analyse van het maatschappelijke wantrouwen onwillekeurig terecht bij (christelijke?) deugden. Mensen met overtuigingen (geloof), met perspectief (hoop) en ontologisch collectivisme (liefde) zijn het minst vatbaar voor nieuwrechts, politiek cynisme, eng materialisme of extreem wantrouwen ten aanzien van de instellingen. Oude deugden dienen een sociale agenda. Met andere woorden, sociologen en vrijzinnigen brengen een verhaal dat gisteren als katholiek gemoraliseer de hoek werd ingedreven.

Maar omdat de grote deugden inmiddels ook zo hoog gegrepen zijn, lezen we steeds meer pleidooien voor meer praktische deugden die finaal ook de kardinale deugden (geloof, hoop, liefde, rechtvaardigheid, zelfopoffering...) kunnen dienen. Gordon distilleert er een aantal uit notities van een concentratiekampgetuige. In een dergelijke omgeving is het eerst een kwestie van overleven alvorens

het goede leven in zicht kan komen. En de actuele postmoderne cultuur wordt niet zelden vereenzelvigd met een overlevingscultuur. Tot de waslijst van praktische deugden in zo'n context behoren: scherp observeren (tegen subtiele manipulatie), precies en correct taalgebruik (communicatiecultuur, anderen niet kwetsen, elkaar ontzien), collectief geheugen onderhouden (leren uit misstappen), vindingrijkheid (uitwegen zoeken uit netelige kwesties), gevoel voor maat en grens, contextgericht denken (interpretatie en relativering). Tot de sociale deugden zouden dan behoren: *common sense* (in z'n brede betekenis), vriendschap en de kunst van het vertellen van verhalen. Deze praktische deugden zouden kunnen zorgen voor 'humane gevoeligheid' die er ons van weerhoudt de weg naar de hel te plaveien met goede voornemens. Ze verhindert tevens onder een al te hoge lat door te lopen.

Dat alles hoeft niet per se als typisch christelijk gezien te worden. Wel zou een christen een brugfiguur kunnen zijn tussen een overlevingscultuur en een cultuur van/voor het goede leven. Hij of zij zou die deugden ook diepgang kunnen geven (bijvoorbeeld de *sorrycultuur* verdiepen vanuit vergeving, besef van persoonlijk falen en waarborg van herkansing).

Moderne mythen doorprikken

Eenzijdige moderne mythen dienen doorprik. We halen er hier enkele aan.

Een zo'n mythe is alvast de oprukkende opvatting dat er in ieder van ons een hoogst origineel en onbevangen *ik* huist, alsof dat kan los gezien worden van maatschappelijke gesitueerdheid, historische evolutie, (reflexie-

ve) verhouding tot instituties en rollen. Identiteit is geen vindplaats, maar een wordingsproces in interactie met cultuur, geschiedenis, socialisatie, verwachtingspatronen en rolopvattingen. Een andere mythe die ons verleidt, gaat uit van het principe "*what you see, is what you get*". Wil je wat, maak het dan zichtbaar en slechts wat zicht- en meetbaar is, is de moeite waard. De eenzijdige cultuur van 'meten is weten' en van de 'strijd om perceptie' dient hiermee kritisch bevraagd. Een andere moderne fictie is dat enkel consumptie vrij maakt. Finaal dreigen mens en burger herleid te worden tot gebruiker of verbruiker die via tevredenheidsonderzoek, *shopping* en klachtenrecht de illusie van sturing koestert. Op die manier worden flexibiliteit en mobiliteit tot absolute norm verheven, alsof ze het hoogste goed zijn. In eenzelfde geest kan de schijn van 'open pluralisme' *de facto* een ééndimensioneel denken of een monocultuur van neutraliteit, verzakelijking of marktconformiteit verbergen. Dat een (mensen)rechtendiscours geen complement behoeft in een benadering van plichten of verantwoordelijkheden valt eveneens te hekelen. Als men niet meer wil geweten hebben dat kiezen inherent ook verliezen kan inhouden, is een ontnuchterend spreken geboden, of we ontwaken vroeg of laat uit de illusie van de gulzige cultuur. Op deze mythe speelt de reclame maar wat graag in.

Spirituele verdiepingsmogelijkheden aanreiken

De mens is naast een sociaal ook een spiritueel wezen dat zin schept en ontvangt. 'Zin krijgen in zingeving' lijkt ons een actuele uitdaging die bovendien - paradoxaal genoeg - aansluit bij de tijdgeest. Een dergelijke levenshouding kan de sociaal onmisbare

overtuiging(en) doen verankeren. Ze schept ruimte voor autonomie, maar herleidt er niet alles toe. Zin is moeilijk uitspreekbaar, vatbaar, aantoonbaar. Het kan helpen dat we hiertoe elkaar zinnig verhalen vertellen. Inspiratie en motivatie kunnen we putten aan de bron, de blijde boodschap, die een hoopvol perspectief belichaamt: een rijk van liefde, vrede en gerechtigheid.

Marc Maes

Bidden werd bezinnen, bezinnen werd verdiepen, verdiepen werd finaal vervangen door occasionele 'doordenkertjes'.

”

acht met maatschappelijke onzekerheid. Zowel het *claimen* van een 'god met ons' als het 'projecteren' van het goddelijke in ons, roept tal van vragen op. Alvast ligt het grote gelijk achter ons en hoeft er zelfs geen pleidooi meer gehouden voor 'ruimte voor ketterij' (Torfs).

Hoe aanpakken?

Inclusief en exclusief

Op mijn vorige artikel kwam de kritiek dat ik over de c sprak zonder expliciet te verwijzen naar Christus en Gods verhaal met de mens. Lange tijd dacht ik immers dat er een waarheid stak in het gezegde: waarover je niet kunt spreken, moet je zwijgen. En dit niet enkel omdat ik geen theoloog ben. We hebben inmiddels nogal wat tijd- en contextgebonden godsbeelden zien passeren: de strenge koning, de almachtige, de barmhartige en vergevingsgezinde, de totaal andere, de *compagnon de route*, de geest die waait waar hij wil... Zelfs de paus lijkt zich even te laten bevangen door een niet christelijk godsbeeld: een god die zich terugtrekt en zich afkeert van de wereld. Die beelden zeggen veeleer iets over de tijd en ingesteldheid van de ontwerper en zoeker dan over de (vermeende) intrinsieke goddelijke hoedanigheden. Mijn devies zou nu iets genuanceerder klinken: waarover je niet kunt spreken, moet je voorzichtig stamelen. Alvast zou ik me willen hoeden voor een ver doorgedreven nuttigheids-geloof. Modern geloof lost het levensmysterie niet op en verbant evenmin de twijfel. Een geloof dat enkel moet dienen als houvast in onzekere tijden of als (over)levensverzekering bij een onuitstaanbaar gevoel van vergankelijkheid, is wellicht die naam niet waardig. Religieus vertrouwen houdt een afstand in

Als samen besist werd de c te behouden en als die bovendien gezien wordt als een integrerend element van de collectieve identiteit, is het ook de verantwoordelijkheid van heel de beweging om dit inclusief aan te pakken. Aldus bekeken, is het geen taak voor een select gezelschap van uitverkoren 'vromen' aan de rand. Een inclusieve aanpak is de beste waarborg tegen marginalisering, stigmatisering, het afwentelen van verantwoordelijkheid of een politiek van schone schijn. Maar het inclusieve is dan weer geen reden om er op geregelde tijdstippen geen expliciete bron van bezinning van te maken. Het met enige regelmaat agenderen van dit punt (of onderdelen ervan) op de bestuursagenda lijkt me dan ook aangewezen. Daarnaast of daarbij kunnen er inspanningen gebeuren om de uitzichten van ons verhaal op te volgen. We zich hiertoe meer aangesproken voelt, wie ondersteuning zoekt in het samen zoeken, delen, vieren, bemoedigen en belijden, moet ook binnen de beweging kunnen rekenen op een aanbod. In functie van haalbaarheid en uitzicht dient bewegingsoverstijgend initiatief gepromoot. Tenslotte is veel van wat hier gezegd werd voer voor bezinning in tal van christelijk-sociale bewegingen.

Gelegenheden benutten én scheppen

De actualiteit, de speciale gebeurtenissen in onze omgeving, de politieke verschuivingen, de feestvergaderingen, de huldigen van verdienstelijke vrijwilligers, de nieuwjaarsrecepties... het kunnen allemaal gelegenheden zijn om het dieperliggende wat meer bespreekbaar te maken. Op meerdere plaatsen gebeurt dat trouwens. Toch blijft er schroom omdat we niet goed weten hoe een en ander eigentijds kan aangepakt worden of hoe het nog kan aanslaan zonder als oubollig gemoraliseer weggehoond te worden.

Enkele voorbeelden. Anders-globalisten hebben ethisch gelijk, maar praktisch ongelijk... zo luidt het soms. Is zo'n uitspraak geen uitstekende gelegenheid om daar 's diepgaand over na te denken? Het euthanasiedebat had ons de fundamentele vragen kunnen doen stellen: is het leven heilig, is autonomie heilig, of... is niets nog heilig? Wat kán, binnen een ethiek van het ideaal en van de verantwoordelijkheid, als algemene wet en/of als wet in noodsituaties? Het ontzuilingsdebat en het verhaal over open pluralisme kunnen ons doen nadenken over welk pluralisme meerwaarde schept voor individu en samenleving. De hoofddoekendiscussie zou ons kunnen doen stilstaan bij de betekenis van (al of niet religieuze) symbolen. Of een armenbeleid anders kán of móet zijn dan een 'doodknuffelen'-beleid, is een vraag die we vanuit die c niet links (of rechts) kunnen laten liggen. Of positieve discriminatie of actie kán of móet vanuit een voorkeuroptie voor achtergestelden, kan ons eveneens tot enige bezinning aanzetten. Zin of onzin van een verwijzing in de Europese grondwet naar het christelijk-historisch erfgoed, had een aankno-

pingspunt kunnen zijn om over de Europese uitbreiding door te denken of om het debat over politiek en cultuur aan te zwengelen. Akkoord, dit alles behoort voor vele mensen niet tot hun dagelijkse zorg. Maar toch valt er heel wat te doen. Hoe leven met onzekerheid (werk, relaties, sociale zekerheid...), hoe omgaan met onmacht en met onrechtvaardig lijden... is voor niemand een ver-van-mijn-bed show.

Marc Maes

Problemen zijn kansen in werkkledij.

”

Moderne geloofstaal ontwikkelen

Habermas beweert - ondermeer - dat de communicatieve rationaliteit ons toekomst kan bieden. Hij omschrijft die aldus: in een gezagsvrije ruimte met elkaar communiceren over (positivistische) waarheid, (ethische) juistheid en (doorleefde) authenticiteit. Vanuit onze benadering zouden de overstappen tussen deze drie dimensies bijzondere aandacht verdienen. Helaas, nu het *outing* taboe wegvalt en het authenticiteitselement ruimte krijgt, zijn we nagenoeg sprakeloos omdat we de spirituele dimensie niet op een eigentijdse manier kunnen verwoorden. Wellicht is de omweg van de inspirerende metafoer aangewezen. We lijken steeds meer te denken en te spreken in beelden: de boot is vol, de kloof, de surfer... Wie begaafd is en onderlegt om dit spirituele in moderne voorstellingsvormen te gieten, kan nog uitgroeien tot de *Castar van het jaar*... Zo kan, bijvoorbeeld, een metafoer over moderne reizigers en zwervers (Bauman) ons tot bezinning over de tijdgeest aanzetten. Enerzijds zijn we (als middenklasse-mensen) van langsom meer reizigers die kunnen kiezen voor een geplande bestemming, annulatieverzekering inbegrepen, met een veilige en vooraf geplande terugkeer naar huis.

Anderzijds zitten we, zonder het goed te beseffen, ook steeds meer in de rol van zwerfver. Hij is genoodzaakt te dolen, weet niet waar hij beschutting vindt of kan overnachten en van een echte thuis is ook al geen sprake. Met dit beeld zouden we een verhalende cultuur over zowel postmoderniteit als ongelijke kansen kunnen uitbeelden.

BESLUIT

Alles doet voorspellen dat de grote C van gisteren, morgen tot een kleine c zal herleid worden. Maar in plaats van daarover te mokken, kun je beter de mogelijkheden en kansen

belichten die een ambivalente (post)moderne cultuur ons overigens biedt. Waar we met kleine waarheden en grote tijfels in die gezagsvrije communicatierationaliteit instappen, wordt het goed leven in een pluralistische democratie. Als de vanzelfsprekendheid verdwijnt, kan het kritische, emancipatorische en echte tot ontwikkeling komen. In de kleine k van bewust kiezen, maar ook van kwetsbaarheid en kleinmenselijkheid kan de kiem van een grotere K sluimeren. Zoekend en schuchter beleven en *outen* kan dan meer deugd doen - in de dubbele betekenis - dan een groot verhaal over 'nieuwe evangelisatie'. Wie weet zag God dat het goed was...

(1) DE CRUYENAERE, L., 'Kinderschoenen' in *De gids op maatschappelijk gebied*, 2003, nr. 10, pp. 62-63.

(2) Zie de fundamentele doelstellingen van ACW met 'ruimte voor geloof' als één van de kernpunten, de nieuwe richtpunten van KWB...

(3) Zie de toespraak van kardinaal Danneels op de afscheidsviering van Leo De Cruyenaere als ACW-proost, ook opgenomen in *De gids op maatschappelijk gebied*, 2004, nr. 5, pp. 18-22.